

HOFFMANN ISTVÁN, Mikrotoponímiai vizsgálatok 1. Tapolcafő helynevei

A Magyar Névarchívum Kiadványai 30. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2013.
138 lap, 2 térkép

Az „X település helynevei” típusú kiadványokról szóló ismertető írása általában nem a recenzensek vágyálma. Bár köztudott, hogy a helynévtárak névcikkei több tudományág számára tartalmazhatnak kincset érő adatokat, az efféle kiadványok jó része hiányérzetet kelt az olvasóban: a nevek megőrzésének, közzétételének a tényénél, a szerkesztés gondosságának a megállapításánál többet nem lehet róluk elmondani, jelentőségük a különféle helynévelemző munkákban való felhasználásuk révén tárul föl. A nevek pusztá felsorolásától a települési helynévrendszerek tipológiai rendszerezéséig azonban számos megközelítésmódot takarhat egy ilyen cím, ráadásul azt HOFFMANN ISTVÁN itt bemutatott munkája számos vonásában újszerű tartalommal tölti meg.

A Tapolcafő helyneveit bemutató kötet jelentős előzményekkel bír a szerző gazdag névkutatói életművében. Személyes, családi kapcsolatait, alapos helyismeretét felhasználva az 1970-es években gyűjtötte a névtár anyagát, és tanulságait tudományos diákköri dolgozatban, szakdolgozatban, doktori értekezésben és több tanulmányban is megfogalmazta. Azt, hogy HOFFMANN ISTVÁN ebben a névvilágban, ebben a települési névrendszerben mozog a legotthonosabban, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Tapolcafő helynevei ismerősen csenghetnek a magyar helynévkutatás szakemberei számára: a szerző nagy hatású elméleti munkáiban, konferencia-előadásában, cikkeiben citált névpéldái rendre Tapolcafőről valók.

Az Előszó (7–10) tanúsága szerint ez a kötet egy sorozat első darabja, melynek folytatásaként Pápakovácsi és Kup névanyagát, illetve e három település névrendszertani leírását tervezi publikálni a szerző. A kiadvány azonban módszertani újításai miatt önmagában is fontos tanulságokkal szolgál, a jövőben követendő példa lehet sok hasonló névtani írás számára.

A könyvet forgatva elsőként roppant adatgazdagsága tűnik föl az olvasónak: az 529 részletes névcikk és alaki változatokra utaló címszó a szinkrón névállapot teljességre törekvő leírásának ékes bizonyítéka, az egyes objektumok leggyakrabban használt nevét követően felsorolt gazdag történeti adatsor (a 14., 15. századig is visszanyúlva!) pedig kiválóan ábrázolja a helynevek változási folyamatait, alátámasztja és magyarázza a részletes névleírásokat.

Az adatok összegyűjtésén túl a szerző deklaráltan az egyes nevekre, azok analitikus vizsgálatára helyezi a hangsúlyt a névrendszer szintetikus feldolgozása helyett. A névcikkek denotátumokként rendezve sorakoznak a kötetben, így az egy helyre vonatkozó névváltozatok összefüggései könnyebben átláthatóak. A szerző szakít a helyfajta-megjelölések rövidítéseibe kényszerítésének a hagyományával, sokszor túlzóan takarékos módjával – amely minden bizonnyal sok esetben félre is vezeti a helyismeret nélküli olvasót –, és a helynevek által megjelölt objektumokat precíz, akkurátus leírással és részletes lokalizációval mutatja be: „*Bóta-kő* – [...] Jellegzetes alakú domb Tapolcafő és Döbrönte határán.

A Gannai úttól D-re fekvő kiemelkedés É-i – a tapolcafői belterület széléről is látható – része 5–6 m magas, csaknem függőleges sziklafalban végződik. Csak ez, a domb É-i fele tartozik Tapolcafő határába.” (22–23.) Jelzi az egyes helyek gazdasági, mezőgazdasági szerepét a falu életében, történetében, majd rátér az általa névrekonstruksiósna nevezett leírásra, a nevek nyelvi elemzésére. Ezek a hosszabb-rövidebb (olykor kisebb tanulmányoknak is beillő) névfejtések az etimológia megadásán vagy az etimológiai lehetőségek számbavételén túl elsősorban a névadási motivációt, a névkeletkezés tárgyi-szemléleti hátterét kutatják. Hangsúlyosan jelennek meg azonban a névcikkekben más névtörténeti, névhasználati kérdések is: a helynevek alakí változatainak szövegbe építési, használati jellegzetességei vagy a differenciálódott névalakok (*Ódor, Kis-Ódor, Öreg-Ódor, Ódor-domb, Ódori-dűlő*) összefüggései.

Fontos szerepet kapnak a névcikkekben a differenciáló névelemek aktuális jelentésének a kognitív magyarázatai; vagyis a nevek szerepe az élő névhasználatban, a helyi névrendszer zárt univerzumában (l. a *Közép-dűlő* helyzetviszonyító névrészesének a magyarázatát: a *Közép út* melletti fekvésére utal). Ilyenformán az egyes nevekre koncentráló, szótári formájú munka valójában a nevek hálózatát feltérképező, átfogó leírássá válik, és kirajzolódnak belőle a település helynévadási szokásainak sajátos, egyedi vonásai – nagyon sok esetben egy-egy földrajzi köznévi speciális használata, jelentése; például a *szeg* esetében (*Mezőszeg* a.).

Bizonyos nevek magyarázata bőven túlmutat egy település helynévrendszerének szokványos leírásánál: a *Kütyü, Mocsolya* önálló nyelvjárás-történeti, szótörténeti, az *Ódor, Tapolca* külön hangtörténeti, névtörténeti tanulmány lehetne, és az analógiákon keresztül a teljes magyar helynévállománnyal kapcsolatban fontos tanulságokkal szolgál (természetesen több példát is említhetnénk).

Nagy erénye a kötetnek a filológiai alaposága, terminológiai egységessége, amely HOFFMANN ISTVÁN névelemzési modelljén alapul, és az azt követő számos munka gyakorlatát folytatja. Ennek ellenére az olvasó úgy érezheti, hogy leírásaiban a szerző törekszik az olvashatósságra, érthetőségre. Szándéka szerint nem csupán helynévkutató nyelvészek, történészek, hanem a település múltja iránt érdeklődő szélesebb közönség számára is íródott a mű, ezért szerencsés, hogy nem érezhető szövegformálásán – a szótáraknál, névtáraknál oly gyakori – panelekből való építkezés szokása. Egyes etimológiai, keletkezéstörténeti leírások kimondottan személyesek, élményszerűek, utalnak egykori saját gyűjtésekre, így a szerző valósággal lubickol a feltárt adatok és irodalmi előzmények tengerében.

Az efféle kötetekben szokásos településtörténeti összefoglalás nem külön fejezetként jelenik meg, hanem a szócikkekben (pl. *Simaháza, Tapolcafő*) található. A társadalmi szerkezet, a népességszám, a vallási és gazdasági élet változásainak az alapos leírása természetesen helynevekre és egyéb szócikkekre való utalások köré épül, így válik azok egységes, átfogó magyarázatává is.

A kötethez mellékelt térképek is örömteli meglepetéssel szolgálnak: nem a vázlatos, számokkal telezsúfolt, nehezen értelmezhető helynévtérképek hagyományait folytatják, hanem a névadatokat betűvel kiírva találjuk meg rajtuk, egymáshoz való viszonyukat, hatókörüket is szemléletesen ábrázolva.

Bízunk benne, hogy HOFFMANN ISTVÁN könyvét a tapolcafői helynevekről mihamarabb követi a tervezett folytatás, és ez a „mélyfúrás” a magyar helynévgyűjtés és -kiadás

lelassult folyamatának is új lendületet ad, a jövőbeli kiadványokhoz pedig magasra helyezett mércéül szolgál.

BÁRTH M. JÁNOS
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

PESTI JÁNOS, Hosszúhetény nyelvi kincseiről. Névtani és dialektológiai tanulmányok

Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 7. Nemes János Általános Művelődési Központ,
Hosszúhetény, 2014. 164 lap

PESTI JÁNOS tanulmánykötetét a sorozatszerkesztő PAPP JÁNOSnak a szerző munkásságát áttekintő ajánlása vezeti be (5–6). Az ezt követő szerzői bevezetőből (7–8) az is kiderül, hogy a kiadvány két jubileumhoz is kapcsolódik: 75 éve jelent meg a vidék néphagyományáival foglalkozó munka BERCZE NAGY JÁNOS szerkesztésében – így időszerrév is vált ennek a témakörnek a modern szempontok szerinti vizsgálata –, illetve 2015-ben ünnepli Hosszúhetény fennállásának 1000. évfordulóját.

A szerző a vizsgáldást a *Hetény* név etimológiájának felvázolásával kezdi (9–13). Először a négy Hetény nevű településről szól majd *Hosszúhetény* nevének lehetséges etimológiáját tárgyalja részletesebben.

A következő, kötetbeli írás a *Mons Ferrus* (*Vas-hegy), *Vasas*, *Zselic*, *Mecsek* és *Zengő* helynevek keletkezési körülményeit vizsgálja (15–23), összefüggéseket keresve közöttük létrejöttük időrendje, motivációjuk és jelentésbeli kapcsolataik szerint. (Megjegyzem, a nem helybéli olvasók helyzetét megkönnyítené, ha nemcsak később, hanem már a tanulmány elején fény derülne arra, hogy e helynevek miképpen kapcsolódnak Hosszúhetényhez.)

Hangutánzással, illetve hangfestéssel keletkezett neveket mutat be a következő fejezet: *Zengő*, *Dobogó*, *Pengő-kő* (25–29). A *Zengő* névnek nemcsak a keletkezését, hanem a beszélt nyelvi változatait (*Zenge* és *Zönge*) is ismerteti a szerző, sőt a címben nem szereplő *Csörge* nevet is elemzi.

Újabb írás tárgyalja Hosszúhetény és az Ormánság kapcsolatát a különböző népmozgalmakkal (elvándorlásokkal, betelepedésekkel) (31–38). Az Ormánságban talált hetényi adatok alapján feltételezhető, hogy a két vidék népessége között szoros kapcsolat állt fenn. E kapcsolatot a szerző nyelvi azonosságokkal is bizonyítja, regionális tájszótárak alapján.

A Hosszúhetény helyneveiről szóló gyűjtemények bemutatása is helyet kap egy összefoglaló jellegű fejezetben (39–46). Ehhez kapcsolódik Hosszúhetény helyneveinek névtani és helytörténeti elemzése (47–65). Először a belterületi, majd a külterületi nevek névtani sajátosságai kerülnek sorra. Az utóbbiakat 11 különböző, témakörök szerinti csoportban tárgyalja a szerző (természetföldrajz, állatvilág, növénynevek, mezőgazdasági művelés, az állattartás emléke, erdőgazdálkodás, ipartörténeti vonatkozások, személyek neve és történelmi eseményekre utalás, elnéptelenedett helységek névemlékei, a helynevek morfológiai sajátosságai, valamint Hosszúhetény német helynevei).